

Linguistica sine finibus

Estudis dedicats a Montserrat Batllori Dillet

Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet,
Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató
(eds.)

LINGUISTICA SINE FINIBUS

ESTUDIS DEDICATS A MONTSERRAT BATLLORI DILLET

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

CIP 806.0 LIN

Linguística sine finibus : estudis dedicats a Montserrat Batllori Dillet / Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet, Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató (eds.). – Girona : Universitat de Girona : Documenta Universitaria, 2023. – 578 pàgines : il·lustracions, taules, fotografies ; cm
ISBN 978-84-9984-671-2 (Document Universitaria).
ISBN 978-84-8458-668-5 (Universitat de Girona. Servei de Publicacions)

I. Gibert Sotelo, Elisabeth, editor literari II. Pujol Payet, Isabel, editor literari III. Rost Bagudanch, Assumpció, editor literari IV. Tro Morató, Teresa de Jesús, editor literari 1. Batllori Dillet, Montse 2. Llibres homenatge 3. Lingüística històrica

CIP 806.0 LIN

Aquesta publicació és part del projecte I+D+i PID2021-123617NB-C42, finançat per MICIU/AEI/10.13039/501100011033 i per FEDER, UE.

En el seu finançament també hi han col·laborat la Facultat de Lletres i el Departament de Filologia i Comunicació de la Universitat de Girona.

Universitat de Girona
Facultat de Lletres

Universitat de Girona
**Departament de Filologia
i Comunicació**

© dels textos: els seus autors i autores
© de l'edició: Universitat de Girona
© de l'edició: Documenta Universitaria

ISBN Servei de Publicacions de la UdG: 978-84-8458-682-1

ISBN Documenta Universitaria: 978-84-9984-616-3

DOI: 10.33115/c/9788499846163_17

Girona, 2023

No es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades per altres persones que no siguin les propietàries dels drets. És la llicència més restrictiva ja que només permet que altres persones es descarreguin l'obra i la comparteixin amb altres sempre i quan en reconeixin l'autoria, però sense fer-ne modificacions ni ús comercial.

ÍNDIX

Prefaci	8
Sílvia Llach Carles	
Presentació	11
Elisabeth Gibert-Sotelo, Isabel Pujol Payet, Assumpció Rost Bagudanch, Teresa de Jesús Tro Morató	
Montserrat Batllori Dillet. Un referent en lingüística històrica.....	24
Maria Lluïsa Hernanz Carbó, Isabel Pujol Payet	

PRIMERA PART. Variació geolectal i variants romàniques

True and apparent satellite-framed Romance. Romansh and northern Italian varieties	55
Víctor Acedo-Matellán	
Possessius invariables en gènere en català septentrional	78
Carla Ferrerós Pagès, Francesc Roca Urgell	
Restrictive relative clauses in Acadian French	112
Virginia Hill	
Gradación graduada.....	144
María Mare	
Pronominal innovation and agreement patterns in European Portuguese dialects.....	168
Ana Maria Martins	
Cuestiones de variación diatópica y morfosintaxis histórica en la <i>Sintaxis hispanoamericana</i> de Kany.....	191
Carlos Sánchez Lancis	
Clitic climbing in modal constructions in Algerese Catalan.....	210
Ioanna Sitaridou, Tristan Lee	

SEGONA PART. Variació diacrònica

<i>E portava-li hom ·I· pali d'aur</i> . Pèrdua i supervivència d'un pronom impersonal.....	236
Anna Bartra-Kaufmann	

Derivación y diacronía. Variación morfohistórica en situaciones de competencia afijal.....	260
Cristina Buenafuentes de la Mata	
La fossilització de l'enclisi en preguntes exclamatives gramaticalitzades com a marcadors modals.....	284
Mar Massanell i Messalles	
De copulatives i clivellades.....	309
Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau Oliver	
On the role of text-type related constructions in the emergence of Medieval Spanish impersonal active <i>se</i>	330
Anne C. Wolfsgruber	

TERCERA PART. Història de la llengua

La crítica a la edición de 1884 del <i>Diccionario</i> de la Real Academia Española desde una óptica chilena	354
Maria Bargalló Escrivà	
La iberoromània oblidada. Aportacions científiques de l'Oficina Romànica a la internacionalització de l'aragonès i el gallec.....	371
Narcís Iglésias	

QUARTA PART. Estructura argumental: teoria i aplicacions

L'adquisició de <i>semblar</i> en català. Un experiment	395
Anna Gavarró Algueró, Sergi Jo Galí	
Configuració sintàctica i estructura argumental dels verbs psicològics impersonals del llatí.....	416
Jaume Mateu, Carles Royo	

CINQUENA PART. Anàlisi de corpus

El viatge d'Estefania de Requesens al castellà. Escripura femenina i variació lingüística al segle XVI	442
Glòria Claveria Nadal	
Contraste morfosintáctico y léxico-semántico a partir de un corpus bilingüe español-catalán de fraseologismos	460
Joseph García Rodríguez, Marta Prat Sabater	

Metàforas y creencias populares en los atlas lingüísticos. Los nombres del <i>padrastro del dedo</i>	486
Carolina Julià Luna	
De quan <i>NO</i> sembla més una afirmació que no pas una negació.....	513
Coloma Lleal Galceran	
La variació i la lingüística de corpus	529
Joan Torruella	
<i>Tabula gratulatoria</i>	548

LA IBEROROMÀNIA OBLIDADA

APORTACIONS CIENTÍFIQUES DE L'OFICINA
ROMÀNICA A LA INTERNACIONALITZACIÓ
DE L'ARAGONÈS I EL GALLEC

NARCÍS IGLÉSIAS

Universitat de Girona
narcis.iglesias@udg.edu

DOI: 10.33715/IC/97684-9984/6163_17

Keywords

Romance Linguistics, History of Linguistic Ideas, Aragonese, Galician

Paraules clau

Lingüística romànica, història de les idees lingüístiques, aragonès, gallec

Abstract

There has been an interest in establishing the boundaries between Romance languages since the beginnings of linguistics and philology, when the Ibero-Romance varieties began to be studied and drew the attention of dialectologists and Romanists from abroad. It was in the framework of these concerns that what would become the main international reference center for Romanistics in Spain, the Oficina Romànica (OR) was founded in Barcelona in 1928. Even though its main contributions were focused on the Catalan language and the major Romance languages, it also supported studies and research projects on Aragonese and Galician, varieties that had been rather neglected until then. In this study, we analyze how the OR contributed to the process of individuation and internationalization of these languages.

Resum

Les varietats iberoromàniques van cridar l'atenció de dialectòlegs i romanistes estrangers en el moment en què la lingüística i la filologia es preguntaven pels límits entre les llengües romàniques. En el marc d'aquestes inquietuds el 1928 es va fundar a Barcelona l'Oficina Romànica (OR), que seria el principal centre de referència internacional de la romanística a Espanya fins a la guerra civil. Tot i que les seves principals aportacions es van centrar en la llengua catalana i les grans llengües romàniques, l'OR també va impulsar estudis i projectes de recerca sobre l'aragonès i el gallec, varietats fins aleshores força desatèses. En aquest estudi, s'analitza com aquest centre català de romanística va contribuir al procés d'individuació i d'internacionalització d'aquestes llengües.

Aquest estudi vol contribuir a l'homenatge a Montserrat Batllori remuntant als inicis de la lingüística històrica, una de les principals línies de recerca de la nostra professora. Com se sap, Batllori és tot un referent de la hispanística pels seus nombrosos treballs en sintaxi històrica, enfocats des de l'actual lingüística teòrica, però la seva trajectòria rica i dilatada també té una altra dimensió molt marcada: l'interès per descriure tota mena d'aspectes sintàctics en un marc comparatiu que incorpori les més variades llengües romàniques. Per bé que el castellà, amb el seu conjunt de la seva variació diatòpica i (sobretot) diacrònica, ha estat la llengua principal del seu interès, aquest focus l'ha completat sovint amb estudis comparatius no sols amb llengües més properes com el català i el portuguès, sinó també amb llengües i varietats romàniques de tota mena, incloses les que solen quedar oblidades. Es podria posar un exemple eloqüent, entre d'altres. En un treball amb la seva deixeble Assumpció Rost, la nostra professora homenatjada es basava en un nombre impressionant de llengües i varietats, concretament aquestes: llatí, romanès, dàlmata, romanx (o retoroman), cors, occità, portuguès europeu, portuguès de Brasil, portuguès d'Angola, italià, varietats italianes del sud, varietats italianes del centre, varietats italianes del nord, espanyol atlàntic, així com iberoromanç, romanç, italià antic, francès antic, espanyol medieval, espanyol preclàssic i espanyol clàssic. Els exemples donats de tota aquesta rica i complexa romània permetien a les seves autores explicar les dues grans tipologies de llengües pel que feia a l'imperatiu, situar el comportament de l'espanyol actual en aquesta tipologia i sostenir que aquell temps verbal no presenta una llengua sintaxi diferenciada de la de les oracions matriu (Batllori *et al.* 2017). Així doncs, l'aproximació d'aquestes dues investigadores pretenia interpretar el comportament de la sintaxi històrica de l'espanyol en el conjunt romànic, entès aquest d'una manera oberta i ambiciosa, fet gens excepcional en la trajectòria de la professora homenatjada i de l'escola de lingüistes que ha anat construint aquestes darreres dècades.

És molt rellevant que una hispanista tan reconeguda com Batllori s'hagi interessat no sols per la seva llengua professional, sinó pel màxim nombre possible de llengües i varietats d'una família lingüística en transformació permanent. Els treballs de Batllori queden molt lluny de les premisses de la primera lingüística romànica, tan limitada a les 6 o 7 llengües valorades per la seva tradició literària o per altres raons extralingüístiques. Amb dos segles de diferència, els contrastos són vertiginosos des de tots els punts de vista, també des del punt de vista de la selecció de llengües legitimades que configuren el corpus objecte d'estudi. El treball que aquí es presenta vol posar en relleu les aportacions d'una lingüística romànica que quedaria al mig, entre el moment fundacional de la disciplina i els corrents actuals més atrevits i innovadors, com els treballs que conformen la trajectòria de Batllori.

Just abans de la guerra civil, uns personatges més o menys heterodoxos, encara molt deutors de l'antiga filologia, van tirar endavant un dels projectes més transformadors de l'època incorporant en els seus estudis una sèrie de llengües romàniques bastant desateses pels lingüistes de l'època. Potser no és del tot casualitat que aquests projectes s'haguessin concebut des de Barcelona, i no pas des dels centres més dinàmics de la lingüística i la filologia de l'època, la majoria amb seu a Alemanya, França o Itàlia. De fet, des del punt de vista dels mètodes i de la teoria lingüística, els treballs actuals Batllori estan a anys llum del que havien dut a terme aquells romanistes de Barcelona que ara presentarem. Ara bé, s'hi podria entreveure un punt d'enllaç, més o menys nítid, més o menys subterrani: el que se'n podria dir una *mirada catalana* als fenòmens lingüístics que indaga en la riquesa i la complexitat de la romània, que explora per igual llengües i varietats que no han format part dels consensos acadèmics majoritaris de cada època.

1. INTRODUCCIÓ

La preocupació per delimitar les fronteres entre les llengües romàniques es desperta amb el pas dels vulgars orals a les *scriptae* medievals i, com se sap, és a partir del naixement de la lingüística que aquella inquietud llunyana que tot un Dante ja havia manifestat, es concreta en preguntes més afinades

—saber on comença i on acaba una llengua— i en mètodes científics que volen abordar aquesta problemàtica per oferir a la comunitat de lingüistes i filòlegs contribucions més sòlides. En l'àmbit hispànic va ser Manuel Milà i Fontanals, el primer romanista a Espanya, el qui va plantejar la qüestió de les fronteres entre llengües com el català, l'aragonès, el castellà i l'occità. Ho va fer en l'article «Límites de las lenguas románicas» (1877), on es preguntava: «En los confines de dos lenguas de una misma familia, ¿se pasa repentinamente de una á otra, ó bien hay una transición graduada debida á la fusión de las dos lenguas?». Amb aquesta pregunta, Milà i Fontanals estava traslladant a l'àmbit hispànic un debat lingüístic que s'acabava d'obrir a França i a Itàlia, en el primer cas a propòsit dels límits entre la llengua d'oc i la llengua d'oïl i en el segon, a propòsit dels parlars ladins i francoprovençals estudiats per Graziadio Isaia Ascoli.

Arran d'aquestes aportacions i de les que aniran fent lingüistes com Paul Meyer, Gaston Paris, Louis Gauchat o Ramón Menéndez Pidal, entren en joc les nocions de llengua i dialecte, de frontera lingüística, de contínuum o d'idiolecte. Per delimitar un dialecte o una llengua, s'adueixen o s'insinuen diferents criteris (literaris, polítics, socials o eclesiàstics), a vegades condicionats per *partis pris* ideològics. Per exemple, la divisió lingüística de França entre varietats d'oïl i d'oc proposada pels lingüistes del sud de França va ser qüestionada per Gaston Paris i Paul Meyer, per qui la noció de contínuum lingüístic entre *parlers* romànics quedava oposada a la proposta d'unes fronteres dialectals que trencaven la imatge d'unitat de l'hexàgon.¹

Des d'aquells primers lingüistes i romanistes, aquesta qüestió de recerca va anar canviant d'orientació diverses vegades segons les escoles hegemòniques en cada període. Mentre la filologia començava a editar els primers textos de diferents varietats romàniques (provençal, català, castellà, lleonès, aragonès...), la lingüística va passar a trepitjar el territori. Amb els mètodes de la geografia lingüística, les llengües romàniques no sols passaran a tenir un passat tal com podien il·lustrar els textos més

¹ El 1884 l'hispanista Morel-Fatio va escriure en la necrològica sobre Milà i Fontanals que aquest filòleg va ser «le seul romaniste d'Espagne» (Francesc Bernat 2017). En l'article sobre les fronteres lingüístiques, Milà i Fontanals cita l'*Étude sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl*, publicat per Charles de Tourtoulon i Octavien Bringuier el 1876 (reimprès per l'IEO el 2004). Per a un balanç de les principals aportacions des d'Ascoli fins a la lingüística romànica de principi del segle xx, vegeu Alberto Vàrvaro (1998: 81-96).

antics que s'anaven editant, amb la consegüent llista de trets fonètics i morfològics distintius de cada varietat, sinó que es passaran a traçar unes fronteres internes (els dialectes) i externes (les llengües contigües) que de manera cap cop més precisa, quedaran dibuixades en els primers atles lingüístics elaborats pels dialectòlegs.

Durant les primeres dècades del segle xx, els lingüistes surten dels arxius i es posen la motxilla a l'esquena per anar a interrogar els parlants que consideren més valuosos de cada racó. Els territoris gal·loromànics aviat van rebre les primeres visites de romanistes, que cartografiaran França amb tota mena de mapes de dialectes, llengües i varietats lingüístiques. Els territoris iberoromànics havien quedat verges d'aquestes representacions sobre el mapa i no va ser fins a principi del segle xx que romanistes d'arreu (Bernhard Schädel, Jean-Paul Saroihandy, Fritz Krüger...), així com els primers hispanistes i catalanistes (Ramón Menéndez Pidal, Tomás Navarro Tomás, Antoni Griera, Pere Barnils...), es posen a mapar dialectes, llengües i tota mena de varietats lingüístiques de la península ibèrica. El català no encaixa amb les fronteres d'estat i lingüistes com els mateixos Griera o Menéndez Pidal obren el debat respecte a les llengües del grup gal·loromànic i les de l'iberoromànic, sovint associat només al castellà i oblidant l'aragonès durant molt temps.²

2. L'OFICINA ROMÀNICA: PRINCIPIS I OBJECTIUS

Sobre aquestes recerques en curs, i en bon part per les orientacions d'algun d'aquests lingüistes i romanistes, es crearà a Barcelona la primera escola de romanística d'Espanya, que tindrà lloc en unes condicions ben diferents del desenvolupament de la lingüística en països com França i Alemanya. Fora de la Universitat, però en estret contacte amb grans universitats europees (sobretot del món germànic), els jesuïtes catalans,

2 La discussió al voltant de la subgrupació romànica del català es va allargar durant dècades; després de les aportacions de Germà Colón, semblava que el debat s'havia acabat, però darrerament, arran d'un estudi de Hans-Ingo Radatz, la qüestió s'ha reobert, amb nous arguments i matisos, que tan bé ha sintetitzat Joan Veny (2017). Respecte a les principals escoles lingüístiques a França durant el segle XIX i les primeres dècades del XX, vegeu Gabriel Bergounioux (1994). Per a una visió històrica sobre les llengües d'Espanya amb nombroses referències als treballs clàssics de la lingüística hispànica, vegeu Echenique i Sánchez (2005).

junt amb un grup de filòlegs i erudits catalans van constituir a Barcelona l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (OR). El seu objectiu últim era convertir-se en la facultat de Filologia d'una futura universitat catòlica, a imatge i semblança de la Universitat Catòlica de París. Aquest projecte no va poder veure la llum, ja que al cap de pocs anys, esclataria la guerra civil, que estroncaria tantes iniciatives i projectes sorgits del catalanisme.

Malgrat tot, l'OR va tirar endavant molts altres projectes: des de donar ajuts i beques a futurs romanistes en universitats alemanyes (Josep d'Oleza o Ramon Aramon), fins a promoure nombrosos estudis de lingüística i filologia, els més importants dels quals es van publicar en la revista que van crear, l'*Anuari de l'Oficina Romànica*.³ No és exagerat afirmar que entre el 1928 (l'any de la seva creació) i el 1936, Barcelona es va convertir en el centre de referència internacional de la romanística a Espanya. Aquesta entitat, promoguda i dirigida pel jesuïta Josep Calveras, va estar desvinculada institucionalment de qualsevol universitat espanyola, però completament connectada a professors universitaris de tot Europa i a importants recerques en curs de destacats romanistes internacionals.

Aquesta primera gran escola barcelonina de romanística impulsada pels jesuïtes catalans, va partir d'una visió positiva de la diversitat lingüística, clarament deutora del cristianisme: les seves publicacions sempre sortien amb la impressió d'aquest emblema: *Loquentes nostris linguís magnalia Dei*. Aquesta visió religiosa de la diversitat es va concretar en una empresa científica d'estudi de les llengües romàniques, en què «la doctrina lingüística construïda avui damunt l'estudi dels problemes generals del romanisme és un auxiliar imprescindible de treball en la investigació dels problemes particulars de la nostra llengua» (*Manifest* 1928: 3). En efecte, la llengua catalana va ser un interès prioritari pels membres de l'Oficina Romànica i la majoria de recerques que es publicaran amb el seu segell van estar dedicades a aquesta llengua, però

3 Sobre l'Oficina Romànica, la seva història, els seus membres, el conjunt de les seves publicacions i els seus contactes internacionals, vegeu Narcís Iglésias (2005), (2007) i (2012). Sobre Josep d'Oleza, vegeu A. Hernández i Ramon Ferrer (2018).

també se'n van publicar sobre altres llengües romàniques, com l'italià, l'espanyol, el francès, l'aragonès o el gallec.⁴

L'Oficina Romànica, doncs, es va mirar les llengües romàniques a partir del català i és partir d'aquesta mirada que s'explica el seu interès per la qüestió de les fronteres lingüístiques, i especialment per les varietats romàniques contigües a la llengua catalana, tal com se sosté en el mateix manifest fundacional:

[L'OR] sap també que les dates [sic] particulars que pot aportar aquesta investigació nostrada poden ajudar a aclarir els problemes generals de tot el domini lingüístic romànic. Més interès, però, tnen per nosaltres les zones dialectals frontereres del català, com són el castellà d'una banda en ses varietats aragonesa, central i andalusa, i el provençal de l'altra en ses varietats llenguadociana i gascona (*Manifest* 1928: 3).

El plantejament comparatiu entre varietats romàniques formava part de la lingüística de l'època. En l'àmbit hispànic, els treballs de Menéndez Pidal eren una referència. Per ell, la lingüística era la ciència dels documents històrics i de les dades de la llengua viva que s'havien de processar a partir dels mètodes de la dialectologia. Pidal no sols combinava la interpretació de dades antigues amb dades modernes, tal com fa en obres com *El dialecto leones* o en *Orígenes del español*, sinó que el seu mètode incloïa la comparació entre diferents varietats hispàniques, sobretot respecte al lleonès i l'aragonès (Fernández-Ordóñez 2009). En l'àmbit hispànic, però, la catalanística tenia altres referents: en l'àmbit de la dialectologia, els principals especialistes de les primeres dècades del segle xx, com Alcover i Griera, van situar-se en l'òrbita dels romanistes germànics i, més secundàriament, francesos. Per exemple, Schädel, professor

4 Els estudis més rellevants, tots ells dedicats al català, els van publicar autors com Francesc de Borja Moll, Josep Calveras Antoni Griera o Paul Aebischer. Sobre altres llengües, publiquen estudis autors com Samuel Gili Gaya, Leo Spitzer o Carlo Tagliavini. Tot i que la majoria d'estudis son de tema lingüístic, també es van publicar estudis de caràcter literari: Helmut Hatzfeld va publicar un estudi sobre el llenguatge poètic religiós dels romànics espanyols, portuguesos, catalans, provençals i bretons. Hans Rabow publicà un estudi de crítica literària sobre els Asolani de Pietro Bembo i Gerhard Hess (1934a), un article sobre les *Maximes* de La Rochefoucauld. Les llengües dels articles són el català, l'espanyol (llengua dels hispanistes i dels romanistes alemanys), el francès (els estudis d'Aebischer però també algun de Griera) i l'italià (Tagliavini, Rabow). En general cada col·laborador utilitza la llengua romànica de la seva especialitat, tot i alguna excepció. L'aportació de l'OR a la catalanística, ja la vaig tractar a Iglésias (2005), on no havia abordat el que presento en aquest estudi.

de la Universitat de Halle, va ser un lingüista clau en les orientacions científiques d'Alcover, en la formació dels primers romanistes catalans i en el desenvolupament general de la lingüística catalana.⁵

3. LA IBEROROMÀNIA OBLIDADA: L'ARAGONÈS I EL GALLEC

En aquest estudi s'analitzaran les contribucions que l'Oficina Romànica va promoure per estudiar l'aragonès i el gallec, les seves fronteres lingüístiques, la seva història i la seva cultura. En certa manera, aquests estudis van contribuir a individuar unes llengües que a la dècada de 1930 comptaven amb pocs estudis lingüístics i filològics solvents. L'OR va promoure estudis que van contribuir a delimitar les fronteres entre el català i l'aragonès, a valorar la cultura pirinenca més o menys comuna de les valls aragoneses i gascones i a donar conèixer els primers textos del gallec a través d'edicions filològicament fiables. De retop, en els seus estudis alguns lingüistes d'aquesta època testimonien la canviant realitat sociolingüística de l'aragonès, tot un gran retrat dels usos i les actituds lingüístiques dels seus parlants.⁶

De manera directa o indirecta, en tots aquests estudis hi ha la mà de l'eclesiàstic Antoni Griera (1887-1972), que s'havia doctorat a la Universitat de Zuric amb la tesi *La frontera catalanoaragonesa*, després d'haver-se format a les universitats de Halle (1908-10), Zuric (1910-11) i París (1912). El 1913 el primer dialectòleg català format en universitats europees s'incorporà a les oficines lexicogràfiques de l'IEC i va ser el director del primer atlas

5 La Diputació de Barcelona va concedir una beca a tres persones perquè anessin a formar-se en lingüística romànica a la Universitat de Halle amb el professor Schädel. Els tres becaris van ser Pere Barnils, Manuel de Montoliu i Antoni Griera, que el 1908 es traslladaven a Halle per iniciar la seva formació predoctoral. Alguns lingüistes francesos, com Saroihandy, van lamentar que aquells joves catalans no anessin a formar-se en universitats franceses. Sobre aquestes qüestions i sobre els inicis de la lingüística catalana en general, vegeu els excel·lents treballs de Joan Julià (2000a) i (2000b).

6 L'aragonès i el gallec, igual que el català i altres varietats, no havien figurat en les primeres llistes de llengües romàniques. A mesura que la lingüística romànica va anar evolucionant, el nombre de varietats romàniques considerades com a llengua ha anat augmentant; per a l'evolució de la llista de llengües dins la romanística, vegeu Kremnitz (2008). Per als inicis de la lingüística aragonesa fins a les aportacions de l'OR, vegeu els treballs d'Óscar Latas Alegre (2009) i (2018). Per als diferents tractaments de l'aragonès, vegeu Echenique i Juan Sánchez (2005).

lingüístic català, publicat el 1923-24. Va ser membre adjunt de la Secció Filològica de l'IEC de 1921 a 1928 i a partir d'aquesta data, va passar a formar part del comitè directiu de l'Oficina Romànica. Abans de la guerra civil, havia arribat a tenir una projecció internacional destacable, segurament la més important entre els catalanistes de l'època: el 1928, per exemple, va impartir conferències a les universitats de Berlín, Leipzig, Halle, Hamburg, Göttingen, Marburg i Friburg.

No és per casualitat que rere els estudis sobre l'aragonès i el gallec que va impulsar l'OR, hi hagués hagut la figura de Griera. Va ser aquest lingüista qui va proposar el tema de recerca i el mètode d'enquesta al jove William Denis Elcock perquè estudiés la llengua i la cultura de les valls aragoneses i gascones. També va ser Griera qui va portar Vicent Bosch, antic col·laborador seu, a publicar a l'AOR el vocabulari del poble aragonès de Fonts. Aquests estudis els analitzarem en l'apartat dedicat a l'aragonès. A més, Griera devia haver estat un contacte, almenys indirecte, en les relacions entre els romanistes Fritz Krüger i Margot Sponer, les aportacions dels quals seran analitzades en l'apartat sobre el gallec.⁷

4. L'ARAGONÈS: LES SEVES FRONTERES, LA SEVA VITALITAT

Entre el desembre de 1932 i el març de 1933 un jove doctorand britànic llicenciat en Filologia Francesa es va passejar pel Pirineu, a cavall entre l'Aragó i la Gascunya. Hi havia anat per una estada de recerca, enviat pel seu mestre John Orr, que tenia contacte amb Griera des que s'havien conegut a l'EHE de París en els cursos de Jules Guilliéron.

William Denis Elcock va anar al Pirineu «pour étudier sur place les patois des villages frontières, d'un côté et de l'autre». Des de principi del xx els lingüistes ja havien presentat el Pirineu com un lloc d'intercanvi i no pas com una barrera o de frontera: el 1910 els doctorands Fritz Krüger i K. Salow, per indicació del romanista alemany Schädel, van recórrer 100 localitats nord-catalanes i llenguadocianes per delimitar la fronterera

7 El 1928 Griera (1928: 316-323) va publicar un estudi comparatiu dels noms de la papallona en català, castellà i basc en la revista dirigida per Krüger, *Volkstum un Kultur der Romanen*, i en aquesta revista el mateix Krüger (1928: 202) hi comentà un estudi de Griera.

entre aquelles dues varietats, les Corberes, més que no pas l'Albera, eren la frontera entre el català i el llenguadocià.⁸

Elcock, que amb el temps arribaria ser el gran romanista del món anglosaxó, va ser el primer lingüista que va estudiar la frontera entre l'aragonès i el gascó, i ho va fer a partir del mètode dialectal que Grieria estava desenvolupant per elaborar el seu *Atlas Lingüístic de Catalunya*. El 1933 va defensar a la Universitat de Manchester la tesi de llicenciatura *Vocabulaire ethnographique d'une région des Pyrénées-Centrales*, mentre que la tesi de doctorat la defensaria el 1938 a la Universitat de Tolosa, amb el títol *De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais*. Aquesta tesi, l'havia de publicar l'OR, però la guerra civil també va avortar aquest projecte.⁹

El primer article científic d'Elcock va ser una separata justament publicada per l'OR, però no va poder ser publicat com a article a la seva revista, ja que la guerra civil va interrompre l'activitat científica de l'OR i el volum 8 de l'AOR on havia de sortir no es va arribar a publicar mai. En el seu primer estudi sobre les llengües al Pirineu central i les seves fronteres, es preguntava: «N'est-il pas possible que dans le cours des siècles ces montagnards, si différents par leur caractère, par leur vie, par leurs intérêts, des gens de la plaine, aient pu établir d'étroits liens réciproques, et même une certaine vie commune? N'est-il pas possible que des mots, des formes d'expression, aient pu franchir la barrière?» (Elcock 1935: 113)

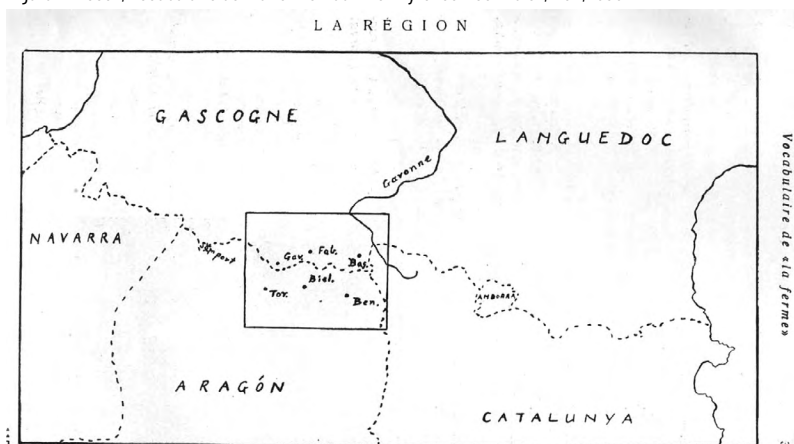
Els pobles escollits per a l'enquesta van ser un total de sis, tres de cada varietat lingüística: de la part d'Aragó, Bielsa, Benasc, Torla; de la part gascona, Gavarnia, Fabian, Banhèras de Luishon. En el seu estudi publicat a l'AOR, cartografia 108 mots vinculats al món rural, sobre tota mena de

8 Aquestes recerques dialectals van donar lloc a un atlas lingüístic, a dues tesis doctorals, a diferents articles publicats a la *Revue de Dialectologie Romane* i al llibre de Krüger intitulat *Sprachgeographie Untersuchungen in Languedoc und Roussillon* (Hamburg, 1913). L'atles, que ha restat manuscrit, està dipositat en el Seminari de Llengües i Cultures Romàniques de la Universitat d'Hamburg. Per a una valoració dels treballs de Krüger, vegeu González Ferrero (2006).

9 El vocabulari gascó recollit per a les seves recerques s'integraria més endavant en l'*Atlas Linguistique et Ethnographique de la Gascogne* dirigit per Jean Séguy (6 t., 1954-1973). William Dennis Elcock (1910-1960) va arribar a ser professor de Filologia romànica a la Universitat de Londres, després d'haver treballat a les universitats de Sheffield i Oxford. La seva obra més important va ser el llibre *The Romance Languages*, publicat per primer cop el 1960 i reimprès unes quantes vegades (1961, 1964, 1967, 1975).

noms d'eines del camp, d'oficis i del territori (*le portail, la cour, l'étable, la crèche, le râtelier...*). Els entra en francès, amb els seus equivalents en castellà i català, i després en dona la solució lèxica, transcrita fonèticament, per a cada un dels sis pobles. El seu estudi es presentava com «une petite épopée linguistique, un vrai miroir de la vie locale» (114).¹⁰

Figura 1. Elcock, Vocabulaire de «la ferme» dans les Pyrénées-Centrales, AOR, 1935

La frontera lingüística no havia estat mai un obstacle perquè els habitants de les valls aragoneses i gascones s'haguessin comunicat de manera continuada. Durant segles els pobles i les valls d'una banda i de l'altra del Pirineu havien tingut una intensa relació social i comercial i l'existència de diferents varietats romàniques (aragonès, gascó, llenguadocià, català) no havia estat obstacle per la comunicació. Durant segles, s'havien produït nombroses interaccions gascones i aragoneses, gascones i catalanes o catalanes i llenguadocianes, sense que hi hagi notícia de problemes d'intercomprensió. La comunicació a partir de la varietat romànica de cadascú va haver de ser eficaç i la necessitat d'intercanvis de tota mena va configurar una comunitat cultural en què les diferents varietats conviuen, o es barrejaven. El benasquès, la varietat de la vall aragonesa de Benasc, és un bon exemple de la confluència dels intercanvis de diferents varietats

10 D'aquesta separata d'Elcock, reimprès per Latas (2018, 200-244), se'n van fer 20 còpies, una part de les quals encara es conserven en el fons Calveras de la Biblioteca Balmes.

pirinenques i del desenvolupament d'un sistema lingüístic pràctic que permetés el contacte eficaç amb les seves varietats contigües (l'aragonès, el català i el gascó).¹¹ Naturalment, tampoc es poden oblidar els habitants del Pirineu que haguessin pogut desenvolupar una capacitat multilingüe activa: Costa (1879), per exemple, dona compte d'un habitant de Benavarri que almenys parlava tres varietats romàniques (català, castellà, aragonès), usades segons la llengua dels seus interlocutors diferents.¹²

En les seves recerques lingüístiques de la dècada de 1930 Elcock també deixa apuntades observacions sociolingüístiques de gran interès, que mostren fins a quin punt va evolucionar en molt poques dècades una llengua que havia iniciat un procés de minorització des de feia uns segles. Els parlants d'aragonès van expressar actituds de vergonya cap a la pròpia llengua i l'interès dels lingüistes per la llengua sorprenia els mateixos informants. En el decurs de les enquestes del jove lingüista, un pastor de Torla de 76 anys no podia entendre que tot un universitari anglès s'interessés per aquell mon perdut i aïllat, i el que encara li sorprenia més era que volgués saber com la gent del Pirineu parlava. «Nos refugiamos en un café a causa del mal tiempo. Un lugareño sentado en la mesa de enfrente llevaba un tiempo mirando en silencio; finalmente se acercó a nosotros y con un tono amenazador dijo: “Y cuando lleves eso a Inglaterra ¡cómo se van a reír!”». Aquestes notes sociolingüístiques d'Elcock són, doncs, un retrat viscut d'un cert autoodi dels parlants actius de l'aragonès.

Tres dècades abans, el lingüista Saroïhandy va ser vist pels parlants d'aragonès com un intrús a un espai íntim a què tenia l'accés vetat,

11 Sobre les relacions intenses i freqüents d'una banda i l'altra de la frontera gascoaragonesa, vegeu el magnífic llibre sobre la història del Pirineu de Patrici Pojada (2017) i també Latas (2018). D'altra banda, no és per casualitat que en un dels primers textos en aragonès, en un document de concòrdia entre una mare i els seus fills escrit probablement el 1187, la protagonista sigui la gascona Bona Ferrera, que surt parlant en aragonès. El filòleg Manuel Alvar (1978: 33-54) va justificar la declaració oral en aragonès reconstruint el context comunicatiu d'aquesta mostra antiga d'aragonesització d'una persona provinent de la Gascunya, tot i que es pregunta si la declaració de la dona podria haver estat en gascó i l'escrivà l'hagués traduït a l'aragonès.

12 En català, als catalanoparlants, en castellà-aragonès, «amb els aragonesos o castellans» i «en su dialecto nativo cuando conversan entre sí»; veg. Costa, «Dialectos ribagorzanos y demás aragoneses-catalanes y catalanes-aragoneses», *Boletín de la Instrucción Libre de Enseñanza*, 1879, pp. 63-82.

ja que la percepció de la pròpia llengua era molt negativa: «Algunas muchachas me decían: “Nuestro habla es muy feo (*es muy feo hablar basto*), no lo queremos hablar”». Sembla que aquesta incomoditat de parlar la pròpia llengua s'estenia fins i tot quan hi havia interaccions entre parlants d'aragonès en presència del lingüista estranger. Només amb el temps, amb la progressiva confiança cap al *foraster* i amb mostres explícites d'aquest de voler parlar la seva llengua, l'actitud d'ocultar-la per part dels parlants nadius va anar canviant: «Una vez que hube pasado unos días y que yo mismo lo comenzaba a hablar, los escrúpulos disminuyeron y notaron mis amistades que, desde mi llegada, los jóvenes lo usaban entre ellos más a gusto», va escriure Saroïhandy (1898).

Si a final del XIX aquest lingüista constata la vitalitat de les varietats orals de les valls del Pirineu, al cap de 40 anys Elcock en testimoniava el declivi. Aquest jove lingüista, tot travessant les valls de Bielsa i Benasc per caçar-hi paraules dites en la llengua local, un informant local ja gran li retratava el canvi lingüístic generacional del seu entorn explicant a un seu conciutadà que «la présence quelque peu énigmatique» del lingüista estranger només es podia entendre si els locals el veien com un «anticuario verbal»: el dialectòleg anglès volia conservar unes paraules, una varietat oral, que ja aleshores sobretot feien servir les persones grans dels pobles. A la seva tesi de 1938, Elcock dona compte de l'inici del procés de substitució: «La décadence se précipite. Les jeunes ne parlent guère que le castillan, un castillan où l'on relève encore des mots du terroir, mais qui n'est plus le dialecte d'autrefois. Sans doute, depuis les investigations de Saroïhandy ce vieux dialecte s'est beaucoup perdu» (Latas 2018: 200).

Aquest declivi de l'aragonès contrasta amb la vitalitat general que havien constatat els estudis de Joaquín Costa (1879) o de Saroïhandy (1898). A final del XIX, al poble de Graus l'ús de l'aragonès en els àmbits informals contrastava amb l'ús exclusiu del castellà a l'escola i donava mostres de la seva vitalitat en determinats contextos comunicatius i, alhora, de la rígida separació de funcions d'aquestes dues varietats. Encara més, com a típica situació diglòssica d'una llengua minoritzada, l'aragonès només es parlava entre la gent nascuda al poble i no pas als forasters: «muchas personas nacidas en el país no lo han usado nunca conmigo», va escriure el lingüista francès, que arribaria a ensenyar l'aragonès al Collège de France entre 1920 i 1925.

A part de l'estudi d'Elcock, hi va haver un altre estudi sobre l'aragonès publicat per l'OR, que va signar Vicent Bosch i Mon (1864-1936). Aquest capellà català nascut a Esterrri d'Àneu i format en el seminari de Lleida, va ser enviat el 1908 a la parròquia aragonesa de Fonts, que aleshores depenia del bisbat de Lleida (actualment forma part de de Barbastre), després d'haver estat rector de diferents parròquies catalanes. Bosch va ser un lingüista amateur que va col·laborar en grans projectes lingüístics de principi del xx: va col·laborar en el projecte de diccionari d'Antoni M. Alcover des de 1902, en les Oficines Lexicogràfiques i el BDC de l'IEC entre 1913 i 1926.¹³

Bosch, que de la mà de Griera ja havia fet enquestes lingüístiques per a aquests projectes, va publicar a l'AOR un estudi sobre el vocabulari de Fonts (vol. II, 1929). En el vocabulari recull 429 mots d'aquest poble, i esporàdicament d'altres pobles aragonesos (Assanui, Calassanç, Estadella, Naval, Pallars, Peralta de la Sal), amb una introducció en què presenta un estat de la qüestió sobre «els dialectes fronterers de la província d'Oscà». L'estudi és una llista de mots ordenats a partir del mot local, del qual es dona l'equivalent català. Exemples d'entrada: *ababol: rosella; abadejo: bacallà; abadia: rectoria*, etc. Per l'autor, aquest vocabulari «pot senyalar les divergències i les concordàncies sobre el català i l'aragonès». Aquest estudi, que és una petita part del seu projecte de *Diccionari del dialecte de Fonz* que estava preparant i que no es va arribar a publicar mai, va fornir la informació lingüística sobre aquest poble per a un estudi de Griera, el *Tresor* (1935-47), que abraça 8 localitats aragoneses i Fonts: les dades sobre aquest poble les hi va aportar l'estudi de Bosch publicat a l'AOR. En les darreres dècades, aquest treball de Bosch s'ha reivindicat des dels estudis de dialectologia, tant de l'àmbit aragonès com català.¹⁴

¹³ Bosch va morir afusellat a l'inici de la guerra civil per membres del comitè local.

¹⁴ A la dècada de 1990, es va reeditar en el *Archivo de Filología Aragonesa* (1992-93, n. 48-49, p. 309-319). Per la seva banda, en l'àmbit català, Jordi Colomina (1990: 110) el va incloure en la *Bibliografia de dialectologia catalana*, on fa notar que el vocabulari de Fonts «és molt interessant per a l'estudi del ribagorçà». Recentment, Latas (2018, 92-171) l'ha reeditat en el seu estudi sobre l'aragonès.

5. EL GALLEC

Durant dècades la major part dels estudis sobre el gallec van ser deguts, en paraules de Ramón Mariño (1999: 494), a «afeccionados e entusiastas galeguistas, e non lingüistes profesionais», de manera que durant el primer terç del segle xx hi ha poques contribucions importants respecte a l'estudi d'aquesta llengua, per la manca de suport institucional. La Real Academia Galega, fundada el 1906, només va publicar uns quants fascicles del *Diccionario gallego-castellano*. A les primeres dècades del xx l'única càtedra que a Espanya s'ocupava del gallec era a la Universitat Central de Madrid, creada el 1914 com a càtedra de literatura galaico-portuguesa (Mariño 1999: 494-6).

Tot i així, uns quants estudiants de Drets i Lletres de la Universitat de Santiago de Compostel·la van fundar el Seminario de Estudos Galegos, que durant els anys 20 va ser molt important perquè l'ús escrit del gallec anés més enllà de la poesia i ampliés els seus àmbits d'ús escrit: els seus membres el van introduir com a llengua de treballs acadèmics d'història, economia o geografia. Aquest ús culte del gallec va ser gairebé l'únic que es va mantenir sota el període de la dictadura de Primo de Rivera, que va tallar les ales a les publicacions galleguistes. A la Universitat, el gallec hi va trobar un refugi i un reforçament. El Seminario de Estudos Galegos va crear la secció de Filoloxía, que va organitzar cursos de fonètica, sobre els orígens del gallec (a càrrec d'Armando Cotarelo, el 1927) i va rebre la visita d'algun romanista alemany a la dècada de 1930.

Va ser per l'impuls del professor Gamillscheg de la Universitat de Berlín que es va estimular l'estudi del gallec.¹⁵ En el marc del Seminari de llengües romàniques que ell mateix dirigia en aquella universitat, es va formar la primera romanista que va dedicar una tesi a aquella llengua: va ser la hispanista Margot Sponer (1898-1945), que havia estudiat a les universitats de Halle, Leipzig, Nàpols, Grenoble, Madrid i Berlín.¹⁶

Sponer va defensar a la Universitat Humboldt de Berlín la tesi *Altgalizische Urkunde* ('Documents del gallec antic'). En aquesta tesi,

15 Per aquest seminari, hi passaran diferents intel·lectuals espanyols, com Américo Castro o Eugeni d'Ors, i hi haurà diferents becaris gallecs, com Augusto Assía, que va escriure cròniques sobre el nazisme per a *La Vanguardia*.

16 Figueroa (2013: 18) creu que deu ser «a primeira tese» sobre el gallec.

amb títol en alemany però escrita en castellà, es transcriuen documents des del 938 fins al 1494, localitzats en arxius públics de Madrid, la Corunya, Santiago i Ourense, així com en arxius privats. La tesi es tanca amb un índex cronològic dels documents i una classificació per províncies. L'origen de la tesi remunta al 1926, quan Sponer va anar a Galícia per treballar en arxius i per recollir testimonis de llengua oral. Sponer declara seguir «el método aplicado por Menéndez Pidal en los *Documentos lingüísticos del Reino de Castilla*».

Sponer va donar a conèixer a l'AOR una part dels documents editats a la seva tesi, amb dos lliuraments. El primer va ser publicat en el volum VII de 1934. Aquesta publicació va ser lloada per Dámaso Alonso en els seus *Estudios lingüísticos peninsulares* i els principals especialistes actuals de la llengua gallega situen aquell estudi d'Sponer com una contribució rellevant en el coneixement de la història d'aquesta llengua.¹⁷

El segon lliurament de documents gallecs estava preparat per al vol. VIII (1936) de l'AOR de l'AOR, que no es va arribar a publicar tot i haver-hi ja impreses les proves. Aquesta part de l'estudi l'havia preparat des de Mallorca amb Moll durant els primers mesos de 1935 i per carta, amb Calveras, sovint per solucionar problemes econòmics. Abans de marxar cap a Berlín, va passar per Barcelona per parlar amb Calveras i l'OR.¹⁸ Sponer va defensar la tesi el juny de 1935 i va guanyar la plaça de professora d'espanyol a la Universitat de Berlín el 1937, d'on serà acomiadada el 1942.¹⁹

17 Alonso destaca el «cuidadoso criterio paleográfico» d'Sponer a l'hora d'editar els documents (Figuroa 2013: 22). Van ser alemanys a principi del segle xx els qui van dedicar els primers estudis filològics a la llengua i literatura gallegues medievals. Mariño (1999: 82-83 i 499) esmenta el treball d'Sponer de 1934 com un dels primers estudis seriosos sobre el gallec escrit del segle XIII. Encara més recentment, Figuroa (2013) ha valorat i reivindicat les importants contribucions a l'estudi del gallec fetes per Sponer.

18 Epistolari guardat al fons Calveras de la Biblioteca Balmes de Barcelona. Arran de l'ascens del nazisme el 1933, Sponer va fer estades intermitents a la península ibèrica. En d'alguna d'aquestes va estar en contacte amb membres de l'Oficina Romànica, com Francesc de Borja Moll o el mateix Calveras. El 1934 va visitar Moll a Mallorca, on va treballar en l'edició crítica d'una obra de Lull, *Llibre de consolació d'ermità*, publicada el 1935.

19 Figuroa (2013: 23-25) ho atribueix a la seva vinculació amb els moviments antinazis. Un cop expulsada de la Universitat, es dedica a fer traduccions per a empreses i per al Ministeri d'Affers Estrangers. El 1945 dos SS van anar a buscar-la a casa del cònsol d'Argentina, on s'amagava, i la van detenir. Després, va morir. El 1940 i 1941 havia fet uns viatges de recerca a Espanya, dels quals no sabem res més.

A més dels estudis d'Sponer sobre el gallec, també va contribuir a la individuació d'aquesta llengua un altre col·laborador de l'Oficina Romànica. Es tracta de Fritz Krüger, que el 1932 es va posar en contacte amb Josep Calveras per fer-se ressò dels estudis de l'AOR a la prestigiosa *Zeitschrift für romanische Philologie*, on va publicar una recensió de tres volums de la revista catalana (*ZRPh* LIV, 1934 349-354).²⁰

Krüger va publicar abans de la guerra civil les seves contribucions científiques més rellevants sobre el gallec. Li va interessar la frontera entre el gallec i l'asturleonès i va fer treball de camp des del 1925. En va publicar un estudi el 1927, traduït al castellà el 1947. Els deixebles de Krüger, com Walter Ebeling o W. Schroeder o Hans-Karl Schneider, van fer estudis sobre la fonètica, la gramàtica i la dialectologia del gallec, que es van publicar entre les dècades 1930-1950 (Mariño 1999: 498-9).

Ahora, Krüger va dur a terme estudis sobre les llengües i les cultures del Pirineu durant els estius de 1927 i 1929, que donarien lloc als 6 volums dedicats als *HochPyrenäen*, publicats entre 1935 i 1939. En aquesta obra les llengües més tractades són el català, l'aragonès i el gascó, amb referències freqüents a altres llengües romàniques i al basc. Sobre aquest mateix tema tornaria a publicar estudis més endavant, així com sobre altres llengües de la península ibèrica, especialment sobre el lleonès, el gallec i el portuguès.²¹

Krüger va veure en la dialectologia i en l'etnografia, seguint la metodologia del *Wörter und Sachen*, una via per superar el model neogramatical. Va fundar la revista *Volkstum und Kultur der Romanen* (1928-1945) per donar cabuda als treballs que els seus deixebles, ell mateix o altres col·legues hi publicarien. Va dirigir nombroses tesis sobre geografia lingüística, 17 de les quals de temàtica ibèrica. Sobre aquestes bases, va construir l'escola d'Hamburg. Aquest corrent s'interessava per les zones de frontera i per

20 A la *ZRPh* (LIII, 1933 431-434), ja s'havien publicat les ressenyes de Griaer sobre els AOR I-III (1928-1930). Krüger la va publicar sobre els AORLL II-IV (1929-1932) a la *ZRPh* LIV (1934, 349-354). Krüger també ressenyà l'AOR a la revista *Volkstum und Kultur der Romanen*, (II, 3-5), i envià a Calveras la separata de la ressenya (en alemany) i la corresponent traducció catalana (fons Calveras de la Biblioteca Balmes).

21 La principal obra de Krüger es va traduir al castellà i es va publicar el 1995 amb el títol *Los altos Pirineos*, que s'obre amb un retrat molt interessant del lingüista a càrrec d'Artur Quintana (1995).

les zones més aïllades, on tant la llengua com la cultura es mantinguessin allunyades de les influències exteriors. Amb aquest motiu va diferents viatges a Portugal, al Pirineu i a Astúries.

6. CONCLUSIONS

Durant les dècades de 1920 i 1930 l'Oficina Romànica de Barcelona es va convertir en el principal centre de romanística d'Espanya tot i dur a terme una activitat científica durant pocs anys. Les seves aportacions més conegudes van estar relacionades amb la llengua catalana: són molts els treballs i les iniciatives que van impulsar a favor del català, des dels estudis de morfologia dialectal d'Alcover-Moll, fins a la publicació del DCVB, entre molts altres. Concretament, els estudis de Calveras, el seu director, van centrar-se a mostrar de manera preeminent la variació dialectal de la llengua catalana, tant històricament com sincrònicament. La filosofia del grup era que el català s'havia d'estudiar comparativament i per tant, les llengües contigües eren referències ineludibles per descriure bé el català.

Hi ha, però, tot uns altres projectes i iniciatives respecte a l'estudi d'altres varietats romàniques que han quedat ocults, en bona part perquè la guerra civil va frenar diferents projectes que aquesta institució lingüística tenia en curs. L'OR va potenciar l'interès científic per llengües de la iberoromània que fins aleshores havien comptat amb pocs estudis i d'aquesta manera, va contribuir a individuar llengües com l'aragonès o el gallec. L'OR va potenciar els estudis de varietats romàniques poc valorades no sols perquè eren varietats que tenien molts territoris verges per explorar, sinó perquè contribuïen, almenys de manera indirecta, a subratllar la complexa variabilitat de les llengües en els documents i sobre els territoris. «Quand on tient compte des variétés régionales limitrophes qui réduisent le nombre des traits différentiels, on ne tient pas compte des langues de référence fonctionnant socialement et ayant une importance communicative bien plus importante. Qu'est-ce que je prouve, si je montre que deux parlars voisins appartenant officiellement à des langues différentes sont plus proches que leurs formes référentielles ?», es preguntava Georg Kremnitz (2008) en un estudi en què analitzava diferents mètodes que han pretès avaluar o quantificar la distància entre llengües romàniques.

La manera que l'OC va entendre i practicar la catalanística i la romanística mostra uns horitzons generals que apunten en diferents direccions. En els seus treballs i contactes, se'n desprèn una manera de reivindicar la diversitat lingüística d'Espanya. L'aragonès oral o el gallec medieval que s'estudia en les publicacions de l'OR mostrava la complexitat romànica de la península ibèrica i portava a preguntar, potser indirectament, si aquestes varietats podien ser objectes d'estudi que anessin més enllà dels pressupòsits del gran hispanista de l'època, Menéndez Pidal, que atorgaven a aquestes i a altres varietats hispàniques (com el lleonès o el navarrès) un paper de punt de comparació que havien de permetre, en últim terme, una descripció afinada (i comparada) amb el castellà.

A les dècades de 1920 i 1930 el primer centre internacional de romanística de Barcelona va contribuir a dotar de límits cada cop més precisos llengües ibèriques poc valorades (sobretot pel que fa a l'aragonès en relació amb el gascò i el català), i a mostrar-ne filològicament documents històrics que justificaven una tradició escrita autònoma, com va ser el cas pel gallec. Aquestes llengües van tenir a Barcelona una institució lingüística que en va propulsar la seva individuació i la seva internacionalització.

FONTS PRIMÀRIES

AOR: Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1928-1934, 7 vol.

BDC: Butlletí de Dialectologia Catalana. Barcelona: IEC, 1913-1936, 25 vol.

Elcock, W.D. 1935. Vocabulaire de «La ferme» d'une région des Pyrénées-Centrales [separata *AOR* VIII (1935) dipositada al fons Calveras de Biblioteca Balmes].

Elcock, W.D. 1938. De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais. París: Droz [tesi doctoral].

Elcock, W.D. 1960. *The Romance languages.* Londres: Faber and Faber.

Griera, Antoni. 1928*a*. Entorn de l'«Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale», de K. Jaberg i J. Jud. *AORI* : 21-42.

Griera, Antoni. 1928*b*. Bibliografia lingüística. *AORI* : 337-382.

- Griera, Antoni. 1930. Recensions [diverses]. *AOR* III: 342-350.
- Griera, Antoni. 1931. Recensions. *AOR* IV: 299-306.
- Griera, Antoni. 1932. Études de géographie linguistique. *AOR* V: 73-120.
- Griera, Antoni. 1933. [Recensió a] *AOR* I-III. *ZRPh* 53: 431-434.
- Griera, Antoni. 1963. *Memòries*. Abadia de Sant Cugat del Vallès: Instituto Internacional de Cultura Románica.
- Krüger, Fritz. 1928. Volkstimliche Namengebung. *Volkstum und Kultur der Romanen* I: 209-283.
- Krüger, Fritz. 1929. *AOR* I. *Volstum und Kultur der Romanen* I: 3-5.
- Krüger, Fritz. 1934. [Ressenya a] *AOR* II-IV. *ZRPh* 54: 349-354.
- Manifest. 1928. *L'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. Manifest i crònica*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 20 p. Versió en català, castellà i francès.
- Saroïhandy, Jean-Joseph. 1898. Informe del Sr. Saroïhandy en España. Dins J.-J. Saroïhandy, *Informes sobre el aragonés y el catalán de Aragón* [1898-1916], Óscar Latas Alegre (ed.), 27-40. Aladrada Ediciones/Prensas Universitarias de Zaragoza.
- Sponer, Margot. 1934. Documentos antiguos de Galicia. *AOR* VII: 113-192 [estudi inacabat].

Fonts secundàries

- Alvar, Manuel. 1978. Pobladores gascones y dialecto aragonés en un documento de c. 1187. Dins *Estudios sobre el dialecto aragonés*, 33-54, vol. II. Saragossa, Institución Fernando el Católico.
- Batllori, Montserrat i Assumpció Rost (2017). Orden de palabras y posición de los clíticos pronominales en las construcciones imperativas de las lenguas románicasmedievales, *Estudios lingüísticos e literarios* 58: 155-185 [Edição especial dedicada aos estudos sobre a ordem de palavras nas línguasiberorromânicas; Carlos Felipe Pinto (ed.)].
- Bernat, Francesc. 2017. La història de la literatura catalana d'Alfred Morel-*Fatio* al 'Grundriss der Romanischen Philologie' (1893). Dins

- Manuel Pérez Saldanya i Rafael Roca Ricart (eds.), *Actes del XVIIè Col·loqui de l'AILLC*, 215-225. València.
- Bergounioux, Gabriel. 1994. *Aux origines de la linguistique française*. París: Pocket.
- Colomina i Castanyer, Jordi, 1990. Bibliografia de dialectologia catalana. *A Sol Post* 1: 75-131.
- Echenique Elizondo, María Teresa i Juan Sánchez Méndez. 2005. *Las Lenguas de un reino : historia lingüística hispánica*. Madrid: Gredos.
- Fernández-Ordóñez, Inés. 2009. Los orígenes de la dialectología hispánica y Ramón Menéndez Pidal. Dins Xulio Viejo (ed.), *Cien años de Filología Asturiana (1906-2006)*, 11-41. Oviedo: Alvízorras & Trabe.
- Figueroa, Antón. 2013. Sobre Margot Sponer. *A Trabe de Ouro. Publicación Galega de Pensamiento Crítico* 1: 17-32.
- González Ferrero, Juan Carlos. 2006. Estudio preliminar. Dins Fritz Krüger, *Estudio fonético-histórico de los dialectos españoles occidentales*, I-LXXIV. Zamora: Diputación de Zamora.
- Hernández-Fernández, Antonio i Ramon Ferrer-i-Cancho. 2018. José María de Oleza Arredondo, S.J. (1887-1975). *Glottometrics* 41: 80-86.
- Iglésias, Narcís. 2005. L'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. *Llengua & Literatura* 16: 289-362.
- Iglésias, Narcís. 2007. *Epistolari de l'Oficina Romànica*. Barcelona: PAM.
- Iglésias, Narcís. 2012. Le catalan et la romanistique, un rapport à double sens: une autre histoire de ces deux concepts. *Revue des Langues Romanes* CXVI/1: 139-168.
- Julià, Joan. 2000a. *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Julià, Joan. 2000b. *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Kremnitz, Georg. 2008. Sur la délimitation et l'individuation des langues avec des exemples pris principalement dans le domaine roman. *Estudis Romànics* 30: 7-38.
- Latas, Óscar. 2018. *El aragonés a principios del siglo XX: la Oficina Románica*. Uesca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Mariño Paz, Ramón. 1999. *Historia da lingua galega*. Santiago de Compostela: Gotelo Blanco.
- Martín Zorraquino, María Antonia i José Mª Enguita Utrilla. 2000. *Las lenguas de Aragón*. Zaragoza : Caja de Ahorros de la Inmaculada, DL.
- Moreno Fernández, Francisco. 2005. *Historia social de las lenguas de España*. Barcelona: Ariel.
- Quintana, Artur. 1995. Fritz Krüger, semblanza biogràfica. Dins Fritz Krüger, *Los altos Pirineos. Comarcas, casa y hacienda*, XV-XXV, OC, vol. I. Saragossa / Osca / Tremp, Diputación General de Aragón / Diputación de Huesca / Garsineu.
- Veny, Joan. 2017. L'empremta occitana en català. Dins Aitor Carrera i Isabel Grifoll (ed), *Occitània en Catalonha: de temps novèls, de novèlas perspectives. Actes de l'XIè Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans*, 49-62. Barcelona / Lleida: Generalitat de Catalunya / Diputació de Lleida.